

Н.Г.Солонська

«МОЄ ЗІБРАННЯ - І ДЕРЖАВНЕ НАДБАННЯ ...»

До 65-річчя від дня народження відомого вченого доктора філологічних наук, письменника Ф. П. Погребенника в Державному Музеї книги приурочено виставку книжок з його колекції.

- Федоре Петровичу! Про вашу приватну бібліотеку ходять ледь не легенди, настільки в ній, кажуть, рідкісні видання. Мабуть, саме тому Музей книги і вирішив організувати виставку?

- Його співробітники мають певне уявлення про ті цінні чи навіть унікальні видання, що зберігаються в моїй колекції, знають про попередні виставки, приміром, у Державному музеї літератури. Певну роль відіграло й те, що я тривалий час підтримую наукові контакти з цим творчим колективом, який шанує, збирає і реставрує наші книжкові скарби.

- Назвіть, будь-ласка, найцікавіші, з вашого погляду, експонати з виставки.

- Розділ «Українські мемуари» охоплює близько двадцяти книжок визначних діячів нашої історії і культури (Микола Галаган, Євген Оленицький, Софія Русова, Євген Чикаленко, Степан Шухевич, Андрій Чайковський та ін.). Тематика - національно-визвольна боротьба в Україні. До таких видань належать і книжки (об'єднані в рубрику «Література підземелля»), що були пошкоджені під час перебування «в підпіллі» з виразними слідами того тяжкого часу, коли їх нищили, палили, закопували (документально-мемуарна повість у двох частинах «Партизани» А. Крезуба (Львів, 1930), «Берестейський мир» (Львів, 1928), річник журналу «Промінь» (Чернівці, 1922), з написом радянського цензора «Списать в макулатуру. 10.XI 1940 г.», «Історія січових стрільців. 1917-1919» (Львів, 1937) та ін.)

© Солонська Наталя Гаврилівна, Київ, 1994

Таких експонатів, як ці, майже не побачиш у державних літературно-меморіальних музеях.

Унікальними, на мою думку, є періодичні видання «Друг» (1874), «Дністрянка» (1876), «Ватра» (1887), «Акорди» (1904), «Січ» (1908) тощо. Скажімо, збірник «Світильник негасимий» (Калуш, 1923), що вийшов тиражем 250 екземплярів, до наших часів майже не зберігся. У моїй колекції є такий примірник.

- Як створювалася Ваша книгозбірня, що становить її основу?

- Прийшов час, коли можна відповісти на це питання. Любов до книжки я виніс з-під рідної стріхи: батько й мати були малописьменні, але дуже любили читати. Пригадую, що за образами-іконами зберігалось кілька книжок - «Кобзар» Т.Шевченка, томик С.Руданського, популярні видання львівського товариства «Просвіта». До речі, в моєму рідному селі Рожнів, що на Косівщині, було чотири хати-читальні, до однієї з них я ходив ще малим хлопчиною, брав книжки. Але особливо я завдячую своїм захопленням українською книжкою рідному братові моєї матері - Івасеві Строїчу, який закінчив гімназію, у 1939-1941 рр. був студентом Станіславського педінституту (трагічно загинув у катівні гестапо в Чорткові як член ОУН). Він радив читати мені книжки патріотичного змісту, допомагав зрозуміти складні твори філософського спрямування. В косівській середній школі моїм учителем був письменник і великий книголюб Мирослав Капій. У десятому класі я мав доступ до бібліотеки іншого вчителя, учасника національно-визвольної боротьби українського народу 1917-1920 рр. відомого свого часу педагога Михайла Базника. Згодом, уже в 50-ті роки, я став спадкоємцем його прекрасної бібліотеки, що була

моєю радістю і ... моєю небезпекою. І от чому. Львівські видання «Червона калина», редагований Д.Донцовим «Літературно-науковий вісник» та інші подібні твори були заборонені, знищувалися, за них виганяли з університетів, навіть судили. Саме такі, переслідувані, книжки мене найбільше цікавили. Вже в Чернівцях як студент-філолог я таємно поповнював свою бібліотеку. Бувало, за якимось виданням їздив у гори, наприклад, у Виженку над Черемошем, у Яворів, що біля Косова. Доводилося і купувати книжки, і обмінювати, і випрошувати. Збирання їх було для мене не самоціллю, а засобом ознайомитися з цікавими виданнями. Саме завдяки зібраним періодичним виданням (журнали «Правда», «Народ», «Світ», «Літературно-науковий вісник», «Дзвони») та багатьом іншим я багато перечитав творів українських письменників, а з видань «Червоної калини», видавництва «Прбоєм» (Прага) дізнавався про героїчно-патріотичні сторінки нашої історії.

Книгозбірня моя нагромаджувалася протягом півстоліття. Основу її складає україніка: прижиттєві видання творів письменників-класиків, періодичні видання, альманахи, збірники, що виходили як в Україні, так і поза її межами, зокрема в діаспорі. Зразки різного роду цих різноманітних видань представлені на виставці в Державному музеї книги і книгодрукування. Звичайно, це незначна частина моєї колекції.

- Які з видань української класики мають особливу цінність?

- Передусім це стосується книжок з автографами письменників (збірки творів Олександра Олеся, Миколи Вороного, Бориса Грінченка, Василя Стефаника та ін.) До речі, в моїй бібліотеці зберігається єдиний (редакційний) примірник газети «Буковина» за 1885-1886 рр. з розшифруванням автури. Є журнали з авторськими поправками М.Жука (журнал «Шлях» за 1918-1919 рр.).

- Розкажіть, будь-ласка, як ваша колекція служить у науковій роботі і вам, й іншим науковцям?

- Моя бібліотека була постійним підґрунтям моєї наукової діяльності. Звичайно, раніше не можна було публічно використовувати її в повному обсязі: якісь видання можна було виставляти, позичати, взагалі признатися, що вони є в моїй

колекції, але значна частина була захована від людського ока, чекала того часу, коли можна буде те чи інше видання показати на світ Божий (скажімо, «Щоденник» Є.Чикаленка, «Історія України» Д.Дорошенка в двох томах, праці Д.Донцова, С.Єфремова, В.Сімовича та багато ін.). Те, що з рідкісних видань можна було показувати, демонструвалося на різних виставках (наприклад, у Львівській науковій бібліотеці ім.В.Стефаника АН України, в Івано-Франківському краєзнавчому музеї, в Луцьку та Києві). Зараз є змога виставляти на виставці все те, що вважаю потрібним. Нарешті колекціонери можуть розкрити те, що раніше не підлягало експонуванню.

Збирання рідкісних видань класиків служили для підготовки нових видань української класики. Це твори Ольги Кобилянської, Гната Хоткевича, Василя Стефаника та ін.

Ілюстраційні матеріали, що складають частину колекції (фото, фотооригінали, рідкісні листи, листівки XIX-поч.XX ст.), широко використано у виданнях класики, які я готував до друку, зокрема в альбомі «Василь Стефаник в ілюстраціях, фотографіях, матеріалах» (Рад. школа, 1976). Деякі ілюстрації ввійшли до «Історії української літератури» у восьми томах.

Будь-яка колекція тоді дійова, коли вона служить громадськості. Її значення помножується в нових виданнях, які стають доступними широким колам шанувальників літератури.

Цінні колекції треба пропагувати. Формою пропаганди є не тільки постійно діючі виставки, а й одноденні тематичні виставки до літературно-музичних вечорів, які я проводжу разом з освітянським Центром Київського будинку вчителя. Так, організовувалися виставки, присвячені письменникам О.Телізі, В.Леонтовичу, Г.Журбі, О.Лятуринській, Н.Лівицькій-Холодній та ін.

Одним із засобів пропаганди колекції є перевидання, приміром, «Історії української культури» та «Історії української літератури» за редакцією І.Тиктора (акціонерне товариство «Обереги», 1992, 15 випусків). Чимало матеріалів із мого збирання використано при перевиданні унікальної антології «Українська муза» (К., 1988, 12 випусків).

Моя колекція - частка мого життя. Чим більше

вона використовуватиметься у практиці науково-культурного будівництва, тим більше радості приносить не тільки мені, а й всім, хто заінтересований у розвитку нашої культури. Саме з метою введення у культурний і науковий обіг уже вдруге в журналі «Слово і час» друкуються матеріали з моєї іконографічної збірки під назвою «Рідкісні фото з колекції Ф.Погребенника».

- Маєте каталог своєї бібліотеки?

- На жаль, ні, але частину колекції описано, введено до машинописних каталогів. Звичайно, треба, щоб будь-яка колекція мала свій каталог, хоч і саморобний. (Це потрібно для роботи з нею.) Звидань, що демонструвалися на виставках, тільки Львівська наукова бібліотека опублікувала каталог виставки, присвячений Василю Стефанику (упорядник О.Канчалаба). Насамперед це пояснюється дорогими цінами на папір, друкарські послуги і виготовлення оригінал-макету... Друкарського каталогу не маю. Його створення - важлива співпраця з бібліотеками. В ЦНБ обов'язково мають бути каталоги приватних колекцій.

Власне, я сам каталогізатор. Систематизація пов'язана з моєю науковою роботою. Двадцять років я досліджую творчість Івана Франка. Маю спеціальний розділ - Франкіана. Є окремі розділи, присвячені Ользі Кобилянській, Василю Стефанику.

Систематизацію здійснюю за видами і жанрами. Прижиттєві видання класиків - одна група. Друга - українська періодика середини ХІХ - ХХ ст. Третя - книжки з автографами. Далі - рідкісні українські закордонні видання: Відень, Прага, Париж. Окремо - українські художні видання діаспори та іконографічний матеріал і філокартія.

Скажімо, може бути такий хронологічний принцип.

Приклад:

Вороний Микола. Поезії. Ювілейне видання. Критико-біографічний нарис О.Білецького. Харків. 1929.

Автограф автора: Любому Михайлові від Миколи. 30/УІІ.30. - Київ (Йдеться про художника Михайла Жука.).

У збірці багато виправлень М. Вороного. Досі твори цього письменника видавалися з помилка-

ми. Тепер для «Наукової думки» підготовлено до друку виправлене видання.

Або:

Зубенко Іван. Квітка на багні. Повість. Львів.-Бібліотека «Діяди», ч.15, 1937.

Автограф: «Високоповажному панові, Др. Мих. Рудницькому на милий спогад про спільні мистецькі шукання. З тов. привітом. Іван Зубенко. 20/УІІ, 1937, Коломия».

Цей письменник наклав на себе руки, коли дізнався, що його має арештувати НКВС.

- Чого більше у вас як колекціонера - запалу чи усвідомленості?

- Будь-яке колекціонування диктується насамперед науковими інтересами збирача. Далі - практичною метою, тобто, чи має колекція становити музейну експозицію чи повинна зберігати книгу і відбивати інтелектуальний рівень, коло інтересів, розуміння колекціонером тих чи інших подій в історії культури. Я усвідомлюю важливе значення історично-меморіальних пам'яток і документів, і тому зібрав велику колекцію українських мемуарів. На їх основі склав проспект 30-ти томної бібліотеки «Українські мемуари».

Є два типи колекціонерів: ті, що збирають пам'ятки з різних галузей культури, науки, і ті, котрі працюють за одним профілем-спрямуванням - скажімо, філателісти.

Моя колекція відповідає саме першому типу. Я зібрав багато документів - пам'яток, рукописів українських письменників, рідкісні періодичні видання, фотографії, поштові картки.

Колекція - відбиття інтелектуального й духовного рівня самого збирача.

- Відомо, що долі приватних колекцій складаються по-різному. Інколи, на жаль, і трагічно, від чого потерпає культура, суспільство.

- Я розглядаю приватні колекції як супутні державних і як своєрідні запасні фонди тих книжкових скарбів, що є у великих книгозбірнях. Життя показало, що приватні колекції нагромаджуються і дуже часто розпорошуються, а державні живуть. І тому, сприяючи розвиткові приватного колекціонування, треба водночас підтримувати, стимулювати їх передачу в державне сховище, де книгам будуть забезпечені кращі умови зберігання, де вони стануть доступними широкому загалу

читачів. Але не всякий збирач погодиться передати колекцію бібліотеці безкоштовно. Є такі зібрання, що мають велику матеріальну цінність.

Потрібно налагодити видання каталогів приватних колекцій, хоча б морально, заохочувати самих колекціонерів. Будь-яка корисна праця, плідні зусилля мають бути належно поціновані суспільством.

Важливо використати досвід збирачів у науковому опрацюванні багатющих рукописних фондів, книжкових колекцій, які часто описані в різних бібліотеках, архівах недосить кваліфіковано.

Держава повинна подбати про взяття на облік і про збереження цінностей, зібраних колекціонерами. Адже з одного боку, це - моя колекція, а з другого - державна.

- Але не можна чекати, що хтось дасть розпорядження і буде запущено новий механізм.

- Я маю конкретні пропозиції і конкретний, цілком реальний план. Варто, на мою думку, на основі приватних колекцій зробити музей-архів, що мав би свій Статут, штат наукових працівників. Такі приклади вже є. Скажімо, дослідник Василь Півторадня передав у ЦНБ в Інститут рукопису свої надбання. Вони вже опрацьовані.

Щодо перспектив такої діяльності цікаво було б знати думку директора Інституту рукопису ЦНБ Л.А.Дубровіної. Спільно розроблена програма, переконаний, дала б позитивні наслідки. Це - по-перше.

По-друге. При ЦНБ треба створити Всеукраїнське товариство приватних колекціонерів (ВТПК). Я працюю над його Статутом і готовий ознайомити з цим проектом усіх бажаючих.

Таке товариство (громадська організація) могло б мати осередки при інших великих книгозбірнях України. Видавати свій каталог.

При ЦНБ як складова частина ВТПК має працювати букіністичний магазин і теж видавати свій каталог. Це захистить колекційні книги від спекуляції, розкрадання, дасть приплив нових цінних видань. Адже в багатьох домашніх книгозбірнях знаходяться цінні, але не потрібні власникам, книги, документи, фото.

Журнал «Бібліотечний вісник» запрошує всіх, зацікавлених у введенні в широкий науковий і культурний обіг надбань приватних колекцій і збереження їх для майбутніх поколінь взяти участь в обговоренні цих пропозицій. Проект ВТПК буде надруковано в одному з номерів журналу.

НАШІ ЮВІЛЯРИ

Алевтина Сивцова

Алевтина Григорівна Сивцова - провідний бібліограф наукової бібліотеки Інституту біології Південних морів (ІБПМ) АН України. Минулого року їй виповнилося шістдесят років. Двадцять три з них вона віддала роботі в бібліотеці.

Алевтина Григорівна - професіонал високого рівня. Людина, яка має всебічні знання, широку ерудицію, аналітичний розум. Вона прекрасно знає фонд, вміє з ним працювати, швидко і кваліфіковано готує тематичні виставки, огляди, бібліографічні, фактографічні довідки.

А.Г.Сивцова - автор серії бібліографічних покажчиків «Биология Черного и Азовского морей (1917 - 1977)» (охоплено літературу й 1978 - 1988 рр.). Підготовлено і видано спільно з Одеською науковою бібліотекою ім. О.М. Горького.

Алевтина Григорівна збрала багатий друкований і фотоматеріал з історії Севастопольської біологічної станції - «ИнБЮМ». Книгу про «ИнБЮМ» Вченою Радою рекомендовано готувати до друку.

А.Г.Сивцова користується заслуженим авторитетом, повагою серед учених інституту і колег. Своїй професії вона віддана всією душею. Цінують її за безкомпромісність, прямоту. Вона повна оптимізму, енергії.

Колектив бібліотеки ІБПМ бажає Алевтині Григорівні міцного здоров'я та активного довголіття.